

УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ

Єфіменко Тетяна Іванівна

УДК 338. 33 // 656.2.078

**МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ ЗАЛІЗНИЧНОЇ
ГАЛУЗІ
(ЕКОНОМІКО-ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ АСПЕКТ)**

Спеціальність 08.07.04 — економіка транспорту і зв'язку

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Харків-2002

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Українській державній академії залізничного транспорту Міністерства транспорту України.

- Науковий керівник кандидат економічних наук, доцент
Чебанова Наталія Володимирівна,
Українська державна академія залізничного транспорту,
завідувач кафедрою обліку і аудиту
- Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Галуза Станіслав Григорович,
Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна,
професор кафедри економічної теорії та економічних методів
управління
- кандидат економічних наук, доцент
Гненний Микола Васильович,
Дніпропетровський державний технічний університет залізничного
транспорту,
завідувач кафедрою економіки і менеджменту
- Провідна установа: Харківський національний автомобільно-дорожній технічний
університет Міністерства освіти і науки України, кафедра
менеджменту, м. Харків.

Захист відбудеться “ 24 ” травня 2002 р. о _____ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 64.820.05 Української державної академії залізничного транспорту за адресою: 61050, м. Харків, майдан Фейєрбаха, 7, ауд. 3. 501.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Української державної академії залізничного транспорту за адресою: 61050, м. Харків, майдан Фейєрбаха, 7, ауд. 2. 209.

Автореферат розісланий 22.04.2002р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Чорнобровка І. В.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. В умовах гострої конкурентної боротьби, щоб втриматися на ринку, суб'єктам господарювання доводиться постійно удосконалювати й оновлювати склад своєї діяльності. Серед методів, що надають можливість оптимізувати систему ділових процесів підприємств, особливе місце сьогодні посідає реструктуризація.

Удосконалення методологічних основ реструктуризації є сучасною об'єктивною умовою вирішення проблем сталого функціонування. Проблеми адаптації залізничного транспорту до динамічних змін в оточуючому ринковому середовищі та забезпечення зростання конкурентоспроможності продукції і послуг залізничної галузі обумовлюють необхідність подальших досліджень цієї проблеми. Актуальним питанням методології реструктуризації є вдосконалення економічних методів опрацювання рішень щодо реструктуризації.

Дослідження виконано на базі розгляду робіт українських і зарубіжних вчених у галузі опрацювання і реалізації процесів структурного реформування підприємств: І.С. Акімової, Р.І. Біловола, С.Г. Галузи, В.Л. Діканя, Г.М. Кірпи, С.М. Козаченка, О.А. Лузіна, В.В. Прохорової, Л.М. Соколова, Ф.І. Хміля, Ю.М. Федюшина, Ю.М. Цветова, М.В. Шарко (Україна); Н.Г. Данілочкіної, І.І. Мазура, Е.О. Уткіна, В.Ф. Шапіро (Росія), а також західних науковців: І. Ансоффа, Дж. Робсона, Ф. Уллаха, М. Хаммера, Р. Холла, Дж. Чампі. В їх роботах розкриті теоретичні та прикладні аспекти проблеми структурних перетворень, використання галузевого потенціалу, реалізації окремих функцій управління підприємствами залізничної галузі, підвищення ефективності використання ресурсів тощо.

Проте, поки що в цій області науки подання не однозначні. Це стосується як самого змісту терміна “реструктуризація”, так і питань методологічного забезпечення реструктуризації саме тих галузей, що мають суттєве економічне і стратегічне значення для господарського комплексу України. Потребує подальшого дослідження: зміст реструктуризації; підходи до реалізації процесів реформування у залізничній галузі; розробка науково обґрунтованих напрямків реструктуризації підприємства для підтримки тривалої конкурентоспроможності й ефективності виробництва; методи аналізу показників і використання отриманих результатів у прийнятті рішень щодо реструктуризації. Об'єктивна необхідність подальшого поглиблення теоретичних і прикладних досліджень в обраному напрямку зумовила вибір теми дисертаційної роботи, визначила предмет, об'єкт і мету, задачі і логіку дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами і темами. Дослідження пов'язані з пріоритетними положеннями Концепції і Програми реструктуризації на залізничному транспорті України. Дисертаційна робота виконана у відповідності до Координаційного плану науково-дослідних робіт Міністерства освіти і науки від 13.02.97 р. за № 37 за напрямком “Економічні проблеми розбудови державності України, важелі та стимули розвитку господарчих систем”, розробленого відповідно до розпорядження Президента України від 24.01.97 р. за № 52/97-РП “Про наукові дослідження з питань економічної і соціальної політики на замовлення Президента України”. Також розробки здійснено згідно з Планом науково-дослідних, дослідно-конструкторських, проектно-технологічних розробок об'єднання промислових

підприємств залізничного транспорту “Укрзалізпром” на 2001 рік.

Мета і задачі дослідження. Метою роботи є розробка методології та організаційно-економічного аспектів реструктуризації підприємств залізничної галузі для опрацювання і реалізації обґрунтованих рішень щодо реструктуризації.

Для досягнення цієї мети поставлено та вирішено такі **завдання**:

- теоретично узагальнено погляди в економічній літературі на вітчизняну та закордонну практику підготовки і проведення реструктуризації окремих підприємств і галузей в цілому з метою уточнюючого визначення змісту поняття “реструктуризація”;

- визначено галузеві особливості та обмеження в методичних підходах до структурного реформування залізничної галузі, з урахуванням яких сформульовано методологічні витоки дослідження стратегій реструктуризації залізничної галузі;

- сформульовано логіку і послідовні етапи реструктуризаційного дослідження з визначенням його інформаційної бази на підприємствах залізничного транспорту;

- обґрунтовано можливості застосування економіко-математичних методів дослідження показників діяльності підприємств залізничної галузі для вибору стратегії реструктуризації;

- досліджено умови і спрямованість реструктуризації окремих груп підприємств залізничної галузі на базі характеристики їх сучасного стану;

- визначено перспективи і можливості реструктуризації багатопроцесного підприємства галузі на матеріалах підприємства, яке увійшло до групи найслабкіших, з використанням моделі обґрунтування оптимального рішення щодо реструктуризації таких підприємств.

Предметом дослідження є сукупність економіко-організаційних аспектів методологічного забезпечення формування управлінських рішень з реструктуризації підприємств залізничної галузі.

Об’єктом дослідження є: залізничний транспорт та підприємства по ремонту залізничного рухомого складу, а також сучасні законодавчо-правові і організаційно-економічні підходи до прийняття рішень з реструктуризації підприємств транспорту.

Методи дослідження. Методичною основою дослідження є теоретичні положення економічної науки, зокрема, теорії менеджменту, ефективності виробництва і ресурсів, аналізу й оцінки діяльності підприємств залізничного транспорту, законодавчі і нормативні акти Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Міністерства транспорту України щодо розвитку стратегічно важливих для економіки та обороноздатності держави галузей, зокрема залізничного транспорту. У процесі дослідження були використані: системний підхід до визначення змісту компонентів і елементів реструктуризації; прийоми логічного моделювання при опрацюванні методики реструктуризаційного дослідження; методи економіко-математичного аналізу залежностей показників.

Інформаційну базу роботи склали дані державних органів статистики України і фінансової звітності Українського об’єднання промислових підприємств залізничного транспорту, результати науково-дослідних розробок, матеріали наукових конференцій, дані періодичних видань, результати аналітичних розрахунків.

Наукова новизна результатів дослідження. У дисертації вирішено актуальне для

залізничних підприємств України завдання розробки методологічних основ реструктуризації в галузі та послідовності реструктуризаційного дослідження підприємства. При цьому уперше отримано нижченаведені наукові результати:

- розроблено концепцію визначення видів стратегії реструктуризації відповідно до життєвого циклу підприємства та життєвого циклу його продукції, що розширює можливості застосування реструктуризації. Запропоновано три стратегії, які можуть бути реалізованими підприємствами і галуззю: стратегія розвитку на стадії розквіту; стратегія збереження надбаних позицій на стадії спаду; антикризова — на стадії стагнації;

- формалізовано методологічні витоки дослідження стратегій реструктуризації підприємств залізничній галузі, які вміщують відомі форми перетворень: реінжиніринг, удосконалення, антикризове управління та ґрунтуються на теорії стратегії управління, теорії фірми, а також передбачають використання статистичної сукупності “чиста галузь”, моделювання варіантів реструктуризації, інформаційних систем підтримки прийняття рішень;

- запропоновано методику реструктуризаційного дослідження підприємств залізничної галузі, яка при її використанні дозволяє всебічно, цілеспрямовано і конкретно обґрунтовувати рішення щодо вибору стратегії (напрямку) реструктуризації суб’єктів господарювання;

- визначено основні комплексні фактори впливу економічного середовища на показники діяльності об’єднання підприємств залізничної галузі і показано можливість їх використання для вибору стратегії реструктуризації підприємства.

Суттєво доповнено:

- розкриття економічної природи сутності реструктуризації, її змісту і форм через уяву про склад господарських процесів і робочих процедур, що зазнають переосмислення і трансформації на підприємстві;

- запропоновано уточнений перелік складових економічної стратегії підприємства з використанням системи взаємозв’язків підприємства з його контрагентами (постачальниками, замовниками, персоналом, бюджетною, фінансовою системами і т. п.), що зумовлює напрямки впливу на підприємства зовнішнього і внутрішнього середовища;

Дістали подальшого розвитку:

- обґрунтування наявності галузевих особливостей і обмежень щодо здійснення структурної перебудови на залізничному транспорті. В його основу покладено такі концептуальні положення: непридатність для залізничної галузі реструктуризації за методикою, спрямованою на зміну напрямку діяльності або асортименту продукції та послуг і пошук нових ринків збуту; необхідність збереження за державою функції управління і розпорядження майном залізничного транспорту; обов’язковість збереження залізничної галузі України в процесі реформування і роздержавлення як єдиного науково-виробничо-технічного комплексу;

- доопрацювання інструментарію логіко-інформаційного забезпечення прийняття рішень, який поширено на дослідження проблем реструктуризації на підприємствах залізничної галузі з метою підвищення рівня управлінського впливу на економічний розвиток її підприємств;

- використання методів групування за комплексними показниками впливу зовнішнього і внутрішнього економічного середовища поширено на обрання стратегії реструктуризації

підприємств залізничної галузі.

Обґрунтованість і достовірність положень висновків і рекомендацій. Наукові положення і результати дослідження є достовірними, що підтверджується мотивованим використанням законодавчої бази та нормативної інструктивної бази, масиву достовірних статистичних даних, опрацювання яких базується на науково обґрунтованих методах економічного дослідження, а також визначається вибором об'єкта дослідження, апробацією запропонованих підходів, повнотою джерел використання інформації та досконалістю методів її обробки. Наявність декількох груп підприємств, до яких можна застосувати окремі стратегії реструктуризації, доведено аналітичними методами. Зокрема, групування підприємств за комплексними показниками відокремило такі, що мають хитке економіко-організаційне становище і відчують найбільший тиск конкурентів, як це і є насправді.

Обґрунтованість і достовірність наукових досліджень підтверджується їх впровадженням на підприємствах залізничного транспорту, висвітленням у відкритих публікаціях та оприлюдненням в доповідях на науково-практичних конференціях.

Наукове значення роботи. Концепція наявності декількох стратегій реструктуризації розширює коло можливостей застосування цієї форми перетворень за межі кризових процесів. Застосування запропонованої методики реструктуризаційного дослідження дозволить підвищити науковий рівень управлінських рішень, своєчасно запобігти економічним ризикам у господарюванні, конкретизувати відповідальність керівників за рішення з реструктуризації перед колективами підприємств і державою. Визначення складових економічної стратегії і відповідних комплексних показників впливу зовнішнього і внутрішнього середовища на підприємства галузі розкриває суть економічних важелів реструктуризаційних процесів.

Практичне значення отриманих результатів полягає у:

- запропонуванні методики інформаційно-аналітичної підтримки прийняття рішень у програмах реструктуризації залізничної галузі, що ґрунтується на моделі інформаційних потоків підприємства ;

- опрацюванні системи показників економічного стану галузі та представленні методики їх використання для прийняття збалансованих управлінських рішень стосовно реструктуризації окремих підприємств;

- чисельному визначенні дисперсії показників діяльності підприємств по ремонту рухомого складу, що обумовлено комплексними факторами впливу зовнішнього і внутрішнього середовища. Таким чином, показано пріоритетні складові економічної стратегії підприємств залізничної галузі, які в свою чергу, слід піддати коригуванню через реалізацію стратегії реструктуризації;

- методичному забезпеченні реструктуризації багатопроцесного підприємства галузі шляхом виділення пріоритетної для галузі “стрижневої” діяльності, що дозволяє своєчасно здійснити коригування організаційної структури підприємства і галузі з метою підвищення результативності їх функціонування.

Методичні основи прийняття рішень щодо реструктуризації підприємств залізничної галузі доведені до стадії практичного використання і забезпечують наукове обґрунтування стійкого і

послідовного підвищення рівня керованості економіко-організаційного механізму адаптації галузі до змін в економічному середовищі.

Результати виконаного дослідження знайшли застосування на підприємствах залізничного транспорту: ВАТ “ГППроЗаводтранс” (довідка від 06.12.2001 р.

№ 10-832/Д), Об’єднання “Укрзалізпром” (дирекція) (довідка від 17.01.2002 р. № 2724/11ту), Дарницький ВРЗ (довідка від 24.10.2001 р. № 34-121), Київський ЕВРЗ (довідка від 21.11.2001 р. № 247), ВАТ “Артемівський ЕМЗ” (довідка від 26. 11.2001 р. № 322-37.01).

Окремі положення дисертаційного дослідження можуть бути використані при викладанні відповідних розділів учбових дисциплін “Економіка залізничного транспорту”, “Аналіз господарської діяльності на залізничному транспорті”, в навчальних закладах IV рівня акредитації.

Особистий внесок здобувача. Основні положення і висновки дисертації розроблені та обґрунтовані особисто автором на підставі вивчення нормативно-законодавчої бази і узагальнення вітчизняного досвіду з питань реструктуризації на залізничному транспорті

Апробація результатів роботи. Основні результати роботи доповідались автором на міжнародних науково-практичних конференціях: “Проблеми економіки транспорту в умовах реструктуризації” (м. Дніпропетровськ, ДПТ, 2001 р.); “Актуальні проблеми державного управління і місцевого самоврядування”

(м. Запоріжжя, ЗГУ, 2001 р.); “Дослідження та оптимізація економічних процесів” (м. Харків, ХП, 2001 р.) та на 60–62-й науково-технічних конференціях Харківської Державної Академії залізничного транспорту в 1998–2000 рр.

Публікації за результатами дослідження. Основні положення дисертації викладено у 5 публікаціях загальним обсягом 1,1 друк арк., з них 4 — у наукових фахових виданнях.

Структура і обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, переліку використаних джерел (143 найменування) і додатків. Основний зміст роботи викладено на 148 сторінках. Робота містить 35 таблиць, 26 рисунків, 11 додатків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі “Економічна природа реструктуризації підприємств залізничної галузі” — визначено сутність, зміст і форми реструктуризації підприємств і галузей в Україні та за рубежом; розкрито галузеві особливості структурного реформування залізничного транспорту; сформульовано методологічні витоки дослідження стратегій реструктуризації підприємств залізничної галузі.

Дано визначення реструктуризації як процесу переосмислення господарської діяльності та радикальної зміни організаційної структури і системи управління господарюючого суб’єкту з метою оздоровлення фінансово-економічного, технологічного, соціально-кадрового, адміністративного середовища через оновлення його господарських процесів.

На базі розгляду передумов реструктуризації підприємств і галузей в Україні

сформульовано й обґрунтовано концепцію реалізації трьох стратегій реструктуризації відповідно до економічного становища суб'єкта господарювання. Виходячи з уявлення про “життєвий цикл” підприємства та його продукції, пропонуються стратегії реструктуризації, що ґрунтуються на трьох варіантах початку і подальшої спрямованості реструктуризації (рис. 1).

Реструктуризація з метою розвитку здійснюється, коли актуальні модернізація і диверсифікація діяльності; *реструктуризація, що запобігає економічному спаду* — коли погіршується динаміка розвитку і виникає потреба у боротьбі за утримання позицій на ринку та збереженні необхідного рівня прибутковості; *антикризова реструктуризація* — коли потрібен комплекс заходів для ліквідації “осередків захворювання”.

Дослідження показали, що сучасні процедури прийняття рішення про реструктуризацію того чи іншого підприємства на практиці носять адміністративно-вольовий характер. Для залізничної галузі остаточно не сформульована і не розповсюджена методика підготовки рішень з реструктуризації, яка спиралася б на моніторинг господарських процесів підприємств, враховувала галузеві особливості. Це вплинуло на побудову методологічних витоків дослідження стратегій реструктуризації підприємств залізничної галузі, які включають такі основні складові елементи:

Рис. 1. Стратегії реструктуризації по стадіях життєвого циклу підприємства.

– *предметну область*: реінжинірінг бізнес-процесів, антикризове управління, моделювання реструктуризації, теорію стратегії реструктуризації, теорію фірми, статистичну сукупність “чиста галузь”¹, інформаційні економічні системи підтримки прийняття рішень.

– *вихідні концепції*: концепція стратегії реструктуризації; концепція реструктуризаційного дослідження; концепція моделювання прийняття рішень у реструктуризації; концепція побудови організаційно-економічних і управлінських механізмів опрацювання та реалізації варіантів реструктуризації;

– *загальні й окремі методи і моделі*: модель життєвого циклу (підприємства, нововведення тощо) описується на основі моделей-сценаріїв; модель впливу зовнішнього і внутрішнього середовища на діяльність підприємства; метод групування підприємств галузі за можливостями реалізації однієї зі стратегій реструктуризації; моделі реалізації стратегій реструктуризації залізничної галузі; модель вибору варіанта проекту реструктуризації;

– *висновки та рекомендації*: результат реструктуризації визначається мірою узгодженості інтересів зовнішнього економічного середовища (головним чином, ринка) з ефективним використанням капіталу та ресурсів підприємств і об'єднань залізничної галузі; функціонування організаційно-управлінських механізмів підготовки та реалізації реструктуризації слід здійснювати на основі систем підтримки прийняття рішень.

У другому розділі — “**Економіко-організаційне забезпечення прийняття рішень щодо реструктуризації підприємств залізничної галузі**” — сформульовано логіку дослідження підприємств з метою реструктуризації, подано інформаційне забезпечення прийняття рішень з

¹ Чиста галузь — статистична сукупність виробництва однорідних за галузевою приналежністю продуктів.

реструктуризації на підприємствах залізничної галузі, обрано економіко-математичні методи дослідження показників діяльності підприємства для визначення стратегії реструктуризації.

Предметом реструктуризаційного дослідження (РД) є господарські процеси, здійснювані на підприємстві, а також процеси, що пов'язують підприємства з навколишнім економічним середовищем. Об'єктом реструктуризаційного дослідження є документальна інформація про: наявність і рух засобів праці, предметів праці і трудових ресурсів підприємства. На рис. 2 подано взаємозв'язок предмету і об'єктів, методів і задач реструктуризації підприємств, зокрема тих, що забезпечують залізничну галузь послугами заводського ремонту рухомого складу. Метою дослідження виступає обґрунтування управлінського рішення щодо здійснення реструктуризації за однією з стратегій.

Логіка РД являє собою послідовність, взаємоузгодження і обґрунтованість процедур, пов'язаних із вирішенням будь-якої проблеми, що виникла у процесі підготовки до реструктуризації, а також визначення в життєвому циклі підприємства моменту початку перетворень, якому підпорядковується стратегія реструктуризації. Зміст логіки РД розкривається через її складові елементи, які сформульовано у такій послідовності:

- визначення змісту господарських процесів, наявних на підприємстві;
- визначення системи показників, рівень яких відбиває здатність підприємства реагувати на вплив факторів економічного середовища;
- діагностика стартового рівня суб'єкту господарювання на момент початку реструктуризації шляхом визначення найсуттєвіших складових його економічної стратегії;
- обрання стратегії реструктуризації окремого підприємства відповідно як способу коригування економічної стратегії;
- розроблення варіантів проектів, узгодження по підприємствах обсягів і напрямків діяльності з ресурсами, що їх забезпечують, шляхом ранжування господарських процесів за значущістю для основної діяльності підприємства.

РД проводиться по стадіях, на кожній з яких виконується певне завдання (рис. 3).

Концепція інформаційного супроводження прийняття рішень щодо реструктуризації будується на моделі інформаційних потоків підприємства залізничної галузі. Вивчення документообігу допомагає зрозуміти механізм роботи підприємства. У процесі розгляду інформаційних зв'язків та інформаційних потоків простежуються центри виникнення і напрямки руху інформації.

Інформаційне забезпечення процесу реструктуризації господарюючого суб'єкту — функція економічних, технічних і технологічних служб, відділів, керівництва цехів, ділянок, бригад, інших підрозділів і перш за все бухгалтерії. За умов розподілу і кооперації роботи, РД органічно вписується в загальний виробничий процес, охоплюючи фактично всю господарську систему. Такий розподіл дозволяє чітко визначити рух інформації від виконавця до виконавця, від відділу до відділу і т. д., що в свою чергу відтворює рух у господарських процесах підприємства, ділові операції та робочі процедури.

З посиланням на основні групи контрагентів, з якими у підприємства виникають економічні зв'язки (постачальників, замовників, персонал і т. п.), доцільно обмежити суттєві для залізничного підприємства елементи економічної стратегії такими складовими: товарна, ресурсна, мотивація персоналу, поведінка на фінансових ринках.

Сучасний економіко-організаційний стан підприємства розкривається у системі показників. Запропоновано концепцію сприйняття показників діяльності підприємства як чисельне вираження результатів виконання минулих управлінських рішень, як реакції

на процеси, що протікають у внутрішньому і зовнішньому середовищі підприємства. Це положення концепції пов'язано з пропозицією виділити декілька комплексних показників, які досить стисло і повно відображають вплив середовища на стан підприємств залізничної галузі.

Методика дослідження взаємозв'язків між показниками ґрунтується на використанні методів математичної статистики. Оскільки окремі вихідні показники діяльності підприємств або групи показників мають тісні залежності між собою, до них застосовано методи факторного аналізу. Відповідно до концепції комплексних показників у факторному аналізі припускається, що першопричиною варіації (тобто мінливості) вихідних даних є вплив суттєвих факторів, не вимірюваних чисельно. Запропоновано розглядати ці фактори як складові економічної стратегії підприємств, що відповідають основним групам контрагентів. Якщо позначити вплив кожного з контрагентів на діяльність підприємства окремим показником, то між собою ці показники не матимуть функціонального зв'язку з причин відокремленості і незалежності поведінки самих контрагентів. Цей підхід формує підґрунтя визначення складових економічної стратегії підприємств шляхом статистично обґрунтованого агрегування показників.

Для прийняття рішень про проведення реструктуризації галузі або підприємства пропонується використовувати групування значень комплексних показників економічної стратегії підприємств. Економіко-математичним підґрунтям групування є такі сучасні напрямки математичної статистики і економічного аналізу, як кластерний аналіз та **дискримінантний** аналіз. Включення значень комплексних показників у відповідний кластер показує можливість вибору однієї зі стратегій реструктуризації.

В третьому розділі — **“Дослідження умов і спрямованості реструктуризації підприємств залізничної галузі”** — дано оцінку сучасного стану і завдань реструктуризації об'єднання підприємств залізничної галузі, визначено перспективи і можливості реструктуризації багатопроцесного підприємства галузі.

Результати дослідження опрацьовано на групі підприємств, що виконують для залізниць України капітальний і капітально-відновлюваний ремонт рухомого складу та виробляють електротехнічну продукцію для транспорту.

На підставі кількісних показників, отриманих за фінансовою звітністю підприємств, розраховано якісні показники діяльності 13 підприємств об'єднання “Укрзалізпром” за період 1995–2000 рр. Внаслідок агрегування якісних показників отримано комплексні показники, за якими визначено і проведено ранжування пріоритетних складових економічної стратегії досліджуваного об'єднання

підприємств.

Комплексний показник 1 (доля впливу становить 28,85 %) відбиває вплив зовнішнього і внутрішнього середовища через забезпеченість довгостроковими ресурсами і рівень їх використання підприємством. За своїм місцем (доля впливу найбільша) цей фактор характеризує першочерговість ресурсної складової економічної стратегії. Отриманий висновок збігається з положенням Концепції реструктуризації на залізничному транспорті: “приведення основних фондів підприємств транспорту у відповідність до встановлених обсягів роботи”.

Комплексний показник 2 (доля впливу — 14,02 %) ілюструє ринкову активність та маркетингову політику, а також реакцію підприємства на поведінку таких контрагентів, як покупці та замовники. Ця складова — поведінка підприємства на товарних ринках.

Комплексний показник 3 (доля впливу — 15,15 %) розкриває складову стратегію підприємства в області мотивації діяльності персоналу, що показує рівень організації праці, стимулювання творчої ініціативи й активності працівників.

Комплексний показник 4 (доля впливу — 10,10 %) відбиває результативність роботи підприємства з партнерами в аспекті своєчасності розрахунків за дебіторською та кредиторською заборгованостям. Це — показник узагальнюючого впливу, без перебільшення, усіх контрагентів, бо кожен з них у певному випадку стає стосовно підприємства або дебітором, або кредитором. Але варто зауважити, що цей фактор лише четвертий.

За комплексними показниками здійснено розподіл підприємств, що мають схожі властивості по групах. Це дозволяє запропонувати підприємствам окремої групи відповідні стратегії реструктуризації. Групування показало, що локомотиво- і вагоноремонтні підприємства розподіляються по різних кластерах та мають значно більш високі показники, а всі електромеханічні заводи об'єднання входять до однієї групи з низькими показниками ефективності використання ресурсів і мотивації персоналу. Насправді, на ринку електротехнічної продукції у заводів об'єднання набагато більше конкурентів, ніж на ринку ремонту рухомого складу. Даний факт пояснює низький рівень факторних ознак підприємств цієї спеціалізації і стає черговим підтвердженням обґрунтованості і достовірності висновку про необхідність реструктуризації в першу чергу для цих підприємств.

Рисунок 4 ілюструє приналежність підприємства до однієї з груп по роках і показує мінливість стану одних підприємств (1Л, 2Л, 3Л, 4Л., 5Л, 8Л, 9В, 10В, 11Е) та незмінне положення інших (6Л, 7В, 12Е). Це характеризує тенденції зміцнення або занепаду економіко-організаційного стану досліджуваних підприємств та дозволяє зробити висновок про результативність минулих управлінських рішень (обраної економічної стратегії) і визначити для коригування, відповідну стратегію реструктуризації.

В роботі здійснено постановку задачі виділення на базі багатопроцесного підприємств “стрижневого” виробництва та створення декількох самостійних підприємств, здатних функціонувати в умовах ринкової економіки і виробляти конкурентоспроможною продукцію. Оскільки неможливо домогтися підвищення ефективності одночасно на всіх створюваних підприємствах, більш того, не усі з них можуть бути життєздатними, розглядалася задача максимізації ефективності головного підприємства.

Запропонований підхід апробовано на прикладі діючого підприємства. Обґрунтовано виділення з його складу виробництв, не зв'язаних зі “стержневим”,— капітальним ремонтом пасажирських вагонів — та створення за територіально-розподільчим принципом п'яти самостійних підприємств, а саме: підприємство, яке спеціалізується на здійсненні ремонту і модернізації суцільнометалевих пасажирських вагонів та вагонів спеціального призначення; підприємство по ремонту дизель-поїздів; підприємство по ремонтну колійних машин; підприємство по виготовленню теплової енергії; житлово-експлуатаційне підприємство.

Рис. 4. Стрічкова діаграма кластеризації підприємств по комплексним показникам діяльності ²

Для кількісного прогнозу економічного становища стрижневого виробництва підприємства і виділених з нього ділянок запропоновано математичну модель, засновану на результатах проведеного факторного і кластерного аналізу. Цільовою функцією задачі є величина фактору забезпеченості і використання довгострокових ресурсів, яку необхідно максимізувати.

ВИСНОВКИ

Вихідним пунктом дослідження методологічних основ реструктуризації підприємств залізничного транспорту стало розуміння необхідності методичного забезпечення процедур прийняття рішень щодо реструктуризації в умовах збереження ролі держави як основного власника на залізничному транспорті.

На базі аналізу змісту реструктуризації та проведених досліджень методичних підходів реструктуризації залізничної галузі отримано наступні результати:

1. Визначено предмет, об'єкти, інструменти реструктуризації. Отже, реструктуризація, це (за сутністю) — фундаментальне переосмислення та радикальна зміна організаційної структури і системи управління з метою оздоровлення фінансово-економічного, технологічного, соціально-кадрового, адміністративного середовища господарюючого суб'єкту шляхом оновлення господарських процесів.

2. Призначення реструктуризації полягає в тому, щоб максимально продовжити фазу ефективного розвитку та зрілості, тобто період процвітання підприємства. Це дає підставу стверджувати, що реструктуризацію слід розглядати не як тимчасовий захід, а як постійно відновлюваний проект. Сутність такого проекту міститься у перегляді змісту робочих процедур, господарчих процесів підприємства, оновлення адміністративної структури підприємства.

3. До реструктуризації можуть вдаватися не тільки підприємства, прогнози діяльності яких є несприятливі, але і благополучні, швидко зростаючі та активні організації. Такий підхід використано як підґрунтя концепції видів “стратегії реструктуризації”, виходячи з уявлення про “життєві цикли” підприємств, а саме: реструктуризації розвитку, реструктуризації, що запобігає економічному спаду, антикризової реструктуризації.

² По осі X відображено досліджувані роки; по осі Y— порядковий номер досліджуваного підприємства (Л-локомотиворемонтні, В -вагоноремонтні, Е - електротехнічні заводи); по осі Z — номер групи підприємств за кластерним аналізом.

4. На матеріалах з реструктуризації вугільної, залізничної та ін. галузей обґрунтовано, що реструктуризаційні процеси несуть в собі галузеві особливості, зумовлені формою та змістом технологій, стратегічним значенням галузі для народногосподарського комплексу держави. Доведено необхідність опрацювання галузевої методики реструктуризації для економіко-організаційного забезпечення реалізації Програми реструктуризації на залізничному транспорті, оскільки позагалузеві методичні підходи не відповідають меті збереження ролі держави як основного власника на залізничному транспорті.

5. Методичні витоки дослідження стратегій реструктуризації підприємств залізничної галузі вміщують: методи реінжинірингу бізнес-процесів, прийоми антикризового управління, моделювання реструктуризації, теорію стратегії реструктуризації, теорію фірми, статистичну сукупність “чиста галузь”, інформаційні економічні системи підтримки прийняття рішень. Це дозволяє провести послідовне вивчення діяльності окремих підприємств та галузі на предмет проведення реструктуризації, тобто реструктуризаційне дослідження.

6. Зміст логіки реструктуризаційного дослідження розкривається через його складові елементи: визначення змісту і структури господарських процесів, системи показників, що відбивають параметри функціонування підприємств залізничної галузі в економічному середовищі; діагностику стану підприємства; обрання за рівнем економічного стану підприємства відповідної стратегії реструктуризації; узгодження по підприємствах обсягів і напрямків діяльності з ресурсами, що їх забезпечують. Прийоми РД обираються відповідно до його стадій: підготовчої, інспекційної, технологічної та результативної. Концепція інформаційного супроводження реструктуризаційного дослідження підприємства залізничного транспорту базується на моделі інформаційних потоків та на існуючій системі звітності підприємства і має певні ознаки: документ, проблематика, місце і виконавець, періодичність складання.

7. Характеристика сучасного економіко-організаційного стану підприємства розкривається через систему показників, які відображають вплив внутрішніх та зовнішніх факторів. Її мета — формування висновків про доцільність реструктуризації та її варіант (стратегію). Це положення концепції дає виділення декількох комплексних показників, які досить повно відображають економічні властивості підприємств галузі.

8. По комплексних показниках впливу зовнішнього і внутрішнього середовища обґрунтовано елементи економічної стратегії підприємства, які повно розкривають взаємозв'язки підприємства з усіма його контрагентами. Економічна стратегія підприємства належить коригуванню через реалізацію стратегії реструктуризації. Для підприємств по ремонту рухомого складу, які обрано об'єктом апробації методики, отримано підтвердження пріоритетності таких складових економічної стратегії: ресурсна, товарна, стратегія мотивації персоналу, стратегія контрактації.

9. Розподіл підприємств по групах за комплексними показниками дозволяє запропонувати підприємствам окремої групи відповідну стратегію реструктуризації. Дослідження показало, що електромеханічні заводи об'єднання входять до однієї групи з низькими показниками ефективності використання ресурсів і мотивації персоналу, тому для них актуальною є антикризова реструктуризація.

10. По результатах проведеного дослідження запропоновано математичну модель кількісного прогнозу економічного становища стержневого виробництва окремого підприємства і виділених з нього ділянок. Цільовою функцією задачі є величина показника забезпеченості і використання довгострокових ресурсів, яка максимізується.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

1. Ефименко Т.И. Реструктуризация отраслевых производственных объединений государственных предприятий. Организационный аспект для железнодорожной промышленности // Економіка: проблеми теорії та практики: Зб. наукових праць.— Дніпропетровськ: ДНУ, 2001.— Вип. 93.— С. 65–69.

2. Ефименко Т. И. Реструктуризация предприятий железнодорожного транспорта. Пересмотр экономических границ и хозяйственных процессов // Технічний прогрес та ефективність виробництва: Зб. наукових праць // Вісник Національного технічного університету “ХПІ”.— Х.: НТУ “ХПІ”, 2001.— Вип. 24.— С. 47–50

3. Ефименко Т.И. Предпосылки методического сопровождения проектов реструктуризации на транспорте // Вестник Харьковского национального университета.— 2001.— № 512.— С. 126–129.

4. Єфіменко Т.І. Організаційно-правові форми, вимоги та обмеження реструктуризації на залізничному транспорті України // Коммунальное хозяйство городов: Научно-технический сборник. Серия: Экономические науки.— 2001.— Вып. 34.— С. 233–235.

5. Ефименко Т.И. Экономико-организационный механизм реализации проектов реструктуризации на транспорте // Проблеми економіки транспорту в умовах реструктуризації / I Міжнарод. наук. конф.: Тези доповідей.— Дніпропетровськ: ДПТ.— 2001.— С. 16.

АНОТАЦІЇ

Єфіменко Т.І. Методологічні основи реструктуризації підприємств залізничної галузі (економіко-організаційний аспект).— Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.07.04 — економіка транспорту і зв'язку. Українська державна академія залізничного транспорту, Харків, 2002.

Дисертацію присвячено розробці методології та організаційно-економічних аспектів реструктуризації підприємств залізничній галузі для опрацювання і реалізації обґрунтованих рішень щодо реструктуризації.

Розкрито економічну природу реструктуризації, дано уточнююче визначення змісту поняття “реструктуризація”. Доведено необхідність опрацювання галузевої методики реструктуризації. Запропоновано концепцію трьох стратегій реструктуризації. Сформульовано методологічні витоки дослідження стратегій реструктуризації в залізничній галузі.

Розкрито зміст, послідовність і склад інформаційного супроводу реструктуризаційного дослідження. За комплексними показниками впливу зовнішнього і внутрішнього середовища

здійснено розподіл підприємств по групах, для яких можна запропонувати відповідну стратегію реструктуризації. Побудовано математичну модель кількісного прогнозу реструктуризації багатопроектного підприємства.

Ключеві слова: стратегії реструктуризації підприємства, господарські процеси, вплив зовнішнього та внутрішнього середовища, реструктуризаційне дослідження.

Єфименко Т.И. Методологические основы реструктуризации предприятий железнодорожной отрасли (экономико-организационный аспект).— Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата экономических наук по специальности 08.07.04 — экономика транспорта и связи. Украинская государственная академия железнодорожного транспорта, Харьков, 2002.

Диссертация посвящена разработке методологии и организационно-экономических аспектов реструктуризации предприятий железнодорожной отрасли для принятия и реализации обоснованных решений по реструктуризации.

Обобщены теоретические положения и опыт проведения реструктуризации отдельных предприятий и отраслей, что позволило определить основные черты реструктуризационных процессов в современной экономической среде Украины и раскрыть экономическую природу реструктуризации, дать уточняющее определение понятию “реструктуризация”. Реструктуризация представлена как фундаментальное переосмысление и радикальное изменение организационной структуры и системы управления с целью оздоровления финансово-экономической, технологической, социально-кадровой, административной сферы субъекта хозяйствования посредством обновления хозяйственных процессов.

Исходя из представления о “жизненном цикле” предприятия, предложена концепция стратегий реструктуризации в железнодорожной отрасли, основывающаяся на трех вариантах возможного начала реструктуризации: реструктуризации с целью развития, реструктуризации, предотвращающей экономический спад, антикризисной реструктуризации.

Доказана необходимость разработки отраслевой методики реструктуризации для экономико-организационного обеспечения реализации Программы реструктуризации на железнодорожном транспорте, так как внеотраслевые методики не отвечают целям сохранения основной, “стержневой”, деятельности отрасли и роли государства как основного собственника на железнодорожном транспорте.

Сформулированы методологические истоки исследования стратегий реструктуризации железнодорожной отрасли с учетом отраслевых особенностей и ограничений в методических подходах к структурному реформированию.

Раскрыто содержание и последовательность реструктуризационного исследования, задачей которого является изучение деятельности отдельных предприятий и отрасли для принятия решения по реструктуризации. Предложено информационное сопровождение реструктуризационного исследования на предприятиях железнодорожного транспорта, основывающееся на модели информационных потоков и существующей системе отчетности

предприятий.

Рассмотрены возможности применения экономико-математических методов анализа показателей деятельности предприятий железнодорожной отрасли для исследования направленности реструктуризации предприятий и выбора соответствующей стратегии реструктуризации с целью корректирования экономической стратегии предприятия. Обоснованы приоритетные составляющие экономической стратегии по комплексным показателям, отражающим реакцию предприятия на воздействие внешней и внутренней среды.

По данным объединения предприятий по ремонту подвижного состава и производству электротехнической продукции для железнодорожного транспорта дана характеристика современного состояния объединения отрасли. Выполнено распределение предприятий, имеющих схожие характеристики по группам, для которых можно предложить соответствующие стратегии реструктуризации.

Исследованы перспективы реструктуризации многопроцессного предприятия отрасли на материалах предприятия, “стержневой” деятельностью которого является ремонт цельнометаллических пассажирских вагонов. Построена математическая модель количественного прогноза экономического положения “стержневого” производства предприятия и выделенных из него участков.

Ключевые слова: стратегии реструктуризации предприятия, хозяйственные процессы, влияние внешней и внутренней среды, реструктуризационное исследование.

Yefimenko TE. Methodological foundations of restructurization of railway enterprises (the economics – organizational aspect) — Manuscript

Thesis for a master’s degree of an economic sciences candidate in 08.07.04 speciality – economics of transport and communication the Ukrainian state Academy of Railway Transport, Kharkov, 2002.

The thesis is devoted to the dewelopment of organizational - economic aspects of methodology of railway enterprises structural reformation to admit and realize grounded decisions in their restructurization.

The economic nature is shown up, the precis definition of the conception – “restructurization” is given and the necessity of creating a branch method of restructurization is proved.

Besides, the idea of three strategics is proposed and the methodology sources of research in the field of restructurization strategics of the railway branch are formulated. The contents, sequence and composition of informative accompaniment of ‘ the restructural research is being discovered as well.

According to complex influence of exterior and interior surrounding upon the enterprise a distribution into groups to choose a corresponding strategy of restructurization is carried out in practice. A mathematic model of quantitative prognosis of a multiprocess enterprise restructurization has been buill.

The key words: enterprise, restructurization strategy, influence of exterior and interior surrounding, a restructural research economical processes.

Єфіменко Тетяна Іванівна

**МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ ЗАЛІЗНИЧНОЇ
ГАЛУЗІ (ЕКОНОМІКО-ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ АСПЕКТ)**

Спеціальність 08.07.04 — економіка транспорту і зв'язку

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Відповідальний за випуск

к. е. н. доцент Чебанова Н.В.